

1875-1923. DE LA RESTAURACIÓ A LA DICTADURA: CREIXEMENT INDUSTRIAL I URBÀ I CONFLICTES SOCIALS

NÚRIA CASALS I CORTÈS

El tret més definitori d'aquests quaranta-vuit anys d'història badalonina, tan plena d'esdeveniments, és el procés de transformació profunda que viu la ciutat a causa d'un desenvolupament fabril cada vegada més important, el qual, de mica en mica, anirà arraconant sistemes de vida vigents durant generacions. Però aquests canvis, no gens fàcils d'assimilar, que demanen un gran esforç d'adaptació i que van configurant una població cada cop més en sintonia amb la nova societat industrial que es va imposant, són causa d'intensos conflictes socials.

1. POBLACIÓ I URBANISME Important creixement demogràfic

En començar aquest període, Badalona tenia uns 13.000 habitants, població que anava en augment en bona part per un creixement natural basat en la diferència entre naixements i morts, i per una onada immigratòria en resposta a la demanda de mà d'obra de les indústries locals. Aquesta onada immigratòria, la primera important de la ciutat, però no gens comparable a les que es produeixen més endavant, és bàsicament del país, de la Catalunya rural: de l'Urgell, la Plana de Vic, Olot, Ripoll, el Camp de Tarragona, Tortosa, Alcanar... —d'Alcanar procedien molts nouvinguts que els anys 46-48 havien treballat aquí i al Maresme en la construcció del ferrocarril; eren, per tant, coneguts a Badalona i se'ls anomenava «canareus»—. La suma d'aquests dos factors fa que la població s'acostí als 21.000 habitants en arribar a finals de la primera dècada del segle XX. Si tenim en compte que a mitjan segle passat

la xifra era d'uns 5.000, això vol dir que en poc més de cinquanta anys la població de Badalona es quadruplica. Entre 1910 i 1920 es produeix un altre increment important de la població, que augmenta en una tercera part, i en acabar el període que ens ocupa, Badalona ha arribat ja als 30.000 habitants. Aquest creixement considerable es va deure, en molt bona part, als immigrants, sobretot de València i d'Aragó, que van arribar atrets per l'expansió econòmica originada pel moment d'eufòria que aquí es va viure arran de la Primera Guerra Mundial, en augmentar les exportacions i en reduir-se la competència estrangera. I els primers anys vint comença a manifestar-se el que serà el gran creixement demogràfic de la primera meitat d'aquest segle, aquest cop originat per un nou corrent migratori, ara bàsicament de Múrcia i d'Almeria, degut a les obres que s'inicien amb motiu de l'Exposició Internacional del 1929, i les del metro de Barcelona, que demanen molta mà d'obra. Com veiem, és un creixement que ja és imparable i que provoca, com és lògic, un procés d'urbanització ràpid, el qual s'intenta portar a terme establint uns criteris urbanístics que racionalitzin aquesta expansió de la ciutat.

Principals actuacions urbanístiques

El primer intent d'ordenar urbanísticament les zones d'eixample badaloní va ser obra, a finals del segle passat, de l'arquitecte municipal Joan Baptista Pons. El pla Pons, del 1898, s'ocupava bàsicament de la zona compresa entre el mar i la carretera, i més enllà de la riera de Canyet, per la banda de Barcelona, i de la de Matamoros, per la banda de Montgat. Es tractava també de comu-

nicar millor el Dalt la Vila, que llavors continuava envoltat de camps, amb el Baix a Mar, cada cop més poblat. El camí de sempre entre una zona i l'altra era la inclinada Costa d'en Real, el carrer de la Costa, però la nova fesomia de la ciutat que anava prenent cos demanava una comunicació més àmplia, d'acord amb les noves concepcions urbanístiques. Per això es va obrir el carrer del Temple —va ser inaugurat el 1891—, obertura que fou possible per l'expropiació d'una part dels horts del Clos de la Torre Vella, pels quals l'Ajuntament de Badalona va haver de pagar una indemnització al seu propietari, el Marquès de Barberà. El projecte d'obertura va ser obra de l'arquitecte municipal de Barcelona, Pere Falqués, de força anomenada, que va ser consultor del consistori badaloní durant més de deu anys (del 1877 al 1889).

Pocs anys abans, el 1878, s'havia iniciat una de les actuacions urbanístiques més importants de la Badalona d'aquest període, la urbanització del passeig marítim, la Rambla —inaugurat, com el carrer del Temple, el 1891—, que va donar a aquest sector de la població una marcada personalitat, que encara manté, i a més li va oferir un lloc d'esbarjo ciutadà, que ha estat el dominant des de llavors. Al principi, a banda i banda s'hi van plantar acàcies i palmeres, que s'alternaven, però molt aviat, a començaments d'aquest segle, les acàcies van ser arrencades i substituïdes per palmeres. El 1894 s'hi va inaugurar el monument a Roca i Pi, que es va col·locar al mig del passeig fins que, acabada la guerra civil, es va desplaçar a un lateral, on és ara.

També a finals del segle passat es van enderrocar les tanques de la plana del Corb, La Plana, on hi havia la masia de Cal Corb, i es va obrir un tros de carrer, el futur carrer dels Arbres, que comunicava la riera de Canyet amb la de Sant Joan. Això va permetre l'eixample cap a les noves àrees industrials de ponent i la seva millor comunicació. Pensem que el creixement industrial, del qual parlarem més endavant, s'estava produint per aquell sector, perquè les fàbriques s'estaven instal·lant, en la seva gran majoria, a les zones més pròximes al traçat ferroviari, i en concret de l'estació

Imatge del Clos de la Torre, amb el carrer del Temple, obert el 1891 (A.H.C.B.-M.d.B.).

del tren (així se simplificava tant l'arribada de primeres matèries com el trasllat de les mercaderies). Des dels primers assentaments industrials a la ciutat, aquesta zona havia estat l'escollida com a espai més adequat, i per aquest motiu als anys deu estava ja gairebé saturada d'indústries. Per això també es va incrementar molt la construcció d'habitatges per aquesta banda de la ciutat, que va ser la de més expansió a principis d'aquest segle, i s'hi van anar obrint carrers, alguns dels quals van rebre noms que feien referència als nous temps, com són els d'Indústria o Progrés. Cal fer esment aquí de la tasca de Joan Amigó i Barriga, que va començar a exercir com a arquitecte el 1900. Ell va ser l'autor de moltes i bones edificacions, entre les quals destaca la casa Pavillard, del 1906, la millor obra modernista de la ciutat, que va construir per al gerent de la fàbrica Lorilleux, Enric Pavillard. Com a arquitecte municipal del 1914 al 1923 va ser el responsable, juntament amb l'enginyer municipal Enric Casas, de l'ordenació urbana de Badalona en aquells moments d'expansió considerable. I de mica en mica, a banda i banda de la carretera i del tren, que eren els principals eixos de comunicació, es van anar urbanitzant nous

terrenys, que es prenen a l'agricultura, de manera que el creixement de la ciutat, en arribar els anys vint, s'havia produït de manera allargassada, en paral·lel al mar. Assenyalem que també són d'aquest període dos dels edificis més rellevants de Badalona, la Casa de la Vila i el Mercat Maignon.

2. ACTIVITAT ECONÒMICA

El sector primari

La vinya i els efectes de la fil·loxera

Cap a 1875 la població activa badalonina continuava dedicant-se de manera important a l'agricultura, i en menor grau a la pesca, que ja començava a mostrar símptomes d'un retrocés clar. La terra seguia concentrada en mans de grans i mitjans propietaris, tot i que existien petites explotacions agràries que servien només per a proporcionar uns ingressos complementaris als seus propietaris, normalment jornalers agrícoles o obrers industrials. En general els centres de producció agrícola eren les masies, escampades per tot el terme municipal, moltes d'elles situades sobre antigues vil·les romanes.

La producció agrícola se centrava principalment, com a l'època medieval, en la vinya, que llavors era el segon conreu a Catalunya, després del blat. A Badalona s'estenia per tota la serralada que l'envolta i ocupava aproximadament el 60 % del terreny conreat. La resta se'l repartien cereals de regadiu i de secà (blat de moro, arròs, blat, civada i ordi), hortalisses i garrofers. La producció vitícola anava destinada al consum local i a la fabricació d'anisats i aiguardents. La proliferació d'aiguardents es va produir en bona part perquè era, i és, un producte més estable que el vi, i per això, en època d'acumulació de vi, quan n'hi havia molt excedent, es convertia en aiguardent que, a més, actuava de regulador del preu del vi i evitava la crisi. Però entre 1878 i 1895 aproximadament, l'aparició de la fil·loxera, un minúscul insecte paràsit que es repro-

dueix amb molta rapidesa i que provoca la mort dels ceps, va destruir totes les vinyes catalanes. La fil·loxera ja era coneguda a França des del 1868, i va acabar en pocs anys amb les vinyes franceses. Aquells van ser uns temps de molts guanys a Catalunya en no tenir la competència francesa. A la frontera amb França es va establir un cordó sanitari que de moment va semblar que aturava la plaga. Però cap al 1878 va passar a l'Empordà i es va anar estenent per tot Catalunya de manera gradual, fins acabar amb totes les vinyes del país. Al conjunt de Catalunya això va ser una autèntica catàstrofe, de repercussions molt importants a curt i a mitjà termini, i va comportar el despoblament de moltes terres. A Badalona la fil·loxera va arribar cap al 1886, i lògicament va provocar una crisi profunda en el sector. Però aviat hi va haver un gran esforç per tal de refer-lo, aquí i a tota la Catalunya afectada, per part dels que no s'havien enfonsat definitivament, i es van replantar de nou les vinyes amb ceps americans, que eren resistents al paràsit. Es va necessitar una bona capacitat d'adaptació perquè aquests ceps, de conreu diferent als autòctons, demanaven una maquinària agrícola fins aleshores desconeguda aquí, la qual cosa de moment va provocar una gran desorientació. Però 15 anys després d'haver-se produït la plaga, hi tornava a haver al conjunt del Principat aproximadament un 60% de la vinya que hi havia abans de la crisi, prova evident de la gran capacitat de reacció de molts dels afectats.

Pel que fa a la pesca, en començar aquest període a Badalona hi havia unes 150 barques matriculades i unes 600 persones que s'hi dedicaven. I a finals de segle a la platja hi havia tres drassanes, signe de la vitalitat del sector. Però la recessió ja començava a manifestar-se. N'és bona prova que en iniciar-se el segle XX el nombre de barques que pescaven arribava només al centenar, i que el de persones que s'hi dedicaven hagués baixat a 500, en sentit invers al creixement de la població. El comerç de cabotatge, que havia tingut un desenvolupament remarcable durant la segona meitat del segle XIX, llavors anava clarament a la baixa.

Importància creixent de la indústria en detriment de l'agricultura i la pesca

D'altra banda, l'activitat industrial era cada vegada més important, en bona part per la proximitat de Barcelona, que necessitava noves zones de desenvolupament fabril un cop saturades les que tenia més properes. Per aquesta dependència de la capital, a Badalona des de bon començament no hi va haver un sector industrial predominant, el tèxtil, per exemple, que havia estat el desencadenant del procés industrialitzador a molts llocs de Catalunya, i sí, en canvi, una gran varietat d'indústries, conseqüència directa d'aquesta subordinació a Barcelona. No cal dir que l'existència del tren va ser un factor decisiu en el desenvolupament industrial de la ciutat, pel qual va ser un lloc escollit per moltes empreses.

Aquesta activitat, cada cop més diversificada, i que ja s'havia iniciat en el període anterior, agafa una gran embranzida al darrer terç del segle XIX i a principis del XX, i Badalona passa a ocupar un lloc destacat, fins i tot a nivell estatal, en la fabricació de productes químics, de perfumeria, pintures, tintes, licors, alcohols, cristall i vidre, cuirs i xarols... Assenyalem, entre altres, la indústria d'adobs d'Amadeu Cros, instal·lada el 1875, i l'expansió d'altres fàbriques nascudes el període anterior, com la de licors de Vicenç Bosch, que s'havia fundat el 1868 i que en aquest període adquirí molta envergadura. El seu producte més famós, l'Anís del Mono, conegut arreu, va ser premiat internacionalment diverses vegades. Vicenç Bosch, per promoure'l més encara va convocar, a finals del 1897, un concurs de cartells, limitant-se a fer el que ja era pràctica normal a l'estranger. Aquest va ser un fet important en la història del cartellisme a Catalunya perquè la idea de la casa Bosch va ser seguida per altres indústries i obrí al cartellisme el camp de la publicitat comercial, de moltíssimes possibilitats —el cartell guanyador, obra de Ramon Casas, representava una noia vestida de «manola», que portava un mico agafat de la mà. L'original, pintat al pastel, encara es conserva al vestíbul de la fàbrica, aquí, a

Badalona—. Però aquest no va ser l'únic any badaloní d'aquests anys. A finals del segle s'anunciaven a la premsa local deu marques badalonines, la qual cosa s'explica atesa la importància del conreu de la vinya a la ciutat.

El 1893 es va crear la fàbrica de Josep Giró i Blanch, situada al carrer Guifré, dedicada a la fabricació de gènere de punt de llana. Hi treballaven moltes dones; d'altres teixien i acabaven les peces a casa (a principis de segle unes 800 dones es dedicaven a la producció domèstica). La Casa Lorilleux, de capital francès, coneguda més popularment per «La Tinta», s'instal·là a Badalona cap al 1890; dedicada a la producció de tintes d'impremta, calcografiat i litografia, va ser la primera d'aquest sector que es va instal·lar a Catalunya, i per això mateix, durant molt de temps va gaudir d'un autèntic monopoli. I el 1906 es va obrir al carrer Indústria, prop de l'estació del tren, la fàbrica de Gottardo de Andreis, més coneguda com «La Llauna», de capital italià. Es dedicava a la fabricació d'envasos metàl·lics, llisos o litografiats.

Fotografia del 1905 del personal de la fàbrica Cros (M.d.B.).

A la segona dècada d'aquest segle l'activitat industrial ja és la principal a Badalona, mentre que l'agricultura i la pesca ocupen un paper molt secundari. Hi contribuï en gran manera la primera guerra mundial, que va provocar uns anys d'expansió industrial espectacular. Es van ampliar les indústries existents, i se'n van crear de noves de cara al proveïment dels països en conflicte. Això va provocar l'enriquiment d'un gran nombre de fabricants però també la fallida de molts altres, perquè hi va haver casos en què aquest creixement es va fer sense cap mena de programació, per aprofitar aquella situació favorable, i el final de la guerra els va portar a la crisi sense solució. Això, com veurem més endavant, va ser motiu d'intensos conflictes socials.

Aquesta activitat industrial va comportar un gran moviment econòmic i el desenvolupament, a diversos llocs de Catalunya, d'entitats bancàries, moltes de tipus local, formades per capitals familiars, que amb el temps van acabar desapareixent o essent absorbides pels bancs d'àmbit estatal. A Badalona, la primera entitat bancària privada es va intallar el 1919 —el 1910 s'havia obert la primera oficina de la Caixa de Pensions—, i va ser una sucursal del Banc de Terrassa, que abans de tres anys va suspendre la seva activitat a la ciutat. A l'edifici, al començament del carrer de Mar, el 1921 s'hi va constituir el Banc de Badalona, amb capital d'un milió de pessetes aportat per les famílies Planas, Clarós, Arquer, Isamat, Flo, Clapés, Vergés i Sió. Va ser nomenat president del Consell d'Administració Josep Planas i Planas.

3. VIDA CIUTADANA

La vida quotidiana a la Badalona de l'últim quart del segle passat no és tan diferent de la de les dècades anteriors. La ciutat, que llavors encara no té la condició de tal —l'adquireix per reial decret de primer de juliol de 1897, signat per la reina regent Maria Cristina, «por el aumento de su población y progreso de su indus-

tria y comercio»—, segueix amb maneres de fer populars i tradicionals i, tot i que està vivint un profund procés de transformació, hi continuen vigents usos i costums ben arrelats. Però diversos fets que aïllats serien irrellevants, considerats en conjunt són indicis clars de canvis que s'hi van introduint de manera gradual i que la van incorporant als nous temps.

L'afer Roca i Pi

Un dels primers signes de vitalitat es va produir a la dècada dels vuitanta, arran del llegat de Roca i Pi. Vicenç de Roca i Pi, que havia fet molta fortuna comerciant amb Amèrica, es va instal·lar a Badalona el 1837, on va morir el 1852. Aquells anys es va convertir en protector dels pobres de la vila, als quals deixà un important llegat format per diverses cases i terrenys de Barcelona. Segons la seva voluntat, l'administració del llegat l'havien d'exercir el rector i el vicari de Santa Maria i l'hereu de Can Rosés. Si aquest últim, pel motiu que fos, no pogués fer-se'n càrrec, ocuparia el seu lloc un representant de l'Ajuntament badaloní. La família de Roca i Pi, que no hi va estar d'acord, va posar un plet contra el testament, davant del qual la vila va reaccionar amb la creació d'unes Juntes Populares que van comptar des de bon començament amb el suport de *El Eco de Badalona*, capdavanter d'aquella campanya. Les Juntes Populares van saber reunir no solament persones d'influència a la vila, com l'alcalde, que llavors era Francesc Guixeras, el fundador de *El Eco*, Francesc Planas i Casals, o el periodista i escriptor Ponç Serrat, sinó també d'altres conegudes fora de l'àmbit local, com Vicenç Bosch, propietari de la fàbrica de l'Anís del Mono, Antoni Ferratges, Marquès de Montroig, que era diputat a Corts, o Evarist Arnús, financer, persona molt influent al seu temps i molt vinculat a Badalona, on tenia una finca, la torre Arnús del carrer de Sant Bru, que va acollir diverses personalitats de visita a la vila —la reina Maria Cristina, el President del Consell de Ministres Mateo Sagasta, el tenor Julian Gayarre...—. El plet va durar

temps, però finalment el Tribunal Suprem, el 29 de desembre de 1886, va dictar sentència favorable a la voluntat de Roca i Pi, que va ser molt celebrada.

El «progrés» arriba a Badalona

En relació amb els avenços de la tècnica, destaquem que el 1883 s'instal·là, a la fàbrica del Cristall, el primer telèfon de la ciutat. El primer telèfon públic el tindrà, des del 1890, el Cafè Cuyàs, un dels més populars i concorreguts, situat a la carretera, al costat de la casa de la Vila.

La primera notícia que tenim de la presència d'un automòbil a Badalona és del 19 de març del 1899, en què dos cotxes de l'empresa alemanya Benz van creuar la ciutat per la carretera, a una velocitat màxima de 30 km per hora. Segons que sembla, van provocar gran sorpresa entre els badalonins que llavors transitaven per la zona. Durant la primera dècada del segle XX, l'ús de l'automòbil es va anar generalitzant entre les famílies de situació econòmica folgada, i aquells anys en què la major part de la població no hi estava acostumada, van ser relativament freqüents els accidents dintre del nucli urbà, sobretot a la carretera, la majoria afortunadament sense conseqüències greus per la velocitat dels vehicles, que no solia passar dels 40 km l'hora.

Si des del 1848 la circulació de trens ja era habitual a Badalona, des del 1887 la vila va comptar amb un altre transport públic: el tramvia de foc. Perquè pogués arribar-hi, dos anys abans, el 1885, la Companyia de Tramvies de Vapor de Barcelona i el Litoral va construir un pont de ferro sobre el Besòs. El tramvia de foc va ser molt ben rebut pels badalonins perquè facilitava la comunicació amb Barcelona, i per això, el dia de la inauguració, el 20 de març, es van omplir de gent els carrers per on havia de passar. El 1903 va ser substituït pel tramvia elèctric, que va millorar el servei. Però al principi un i altre descarrilaven amb una certa freqüència, i a

vegades tenien dificultats per circular perquè els carros i les diligències es posaven al mig de la via.

El 31 de març del 1904 obrí les seves portes el primer cinema estable de la ciutat, el Cinematògraf Mary, situat a la Rambla, on ara hi ha el Bahía, amb la projecció de la pel·lícula «La Passió i Mort de Nostre Senyor Jesucrist», de la casa francesa Pathé Frères. L'any següent es va inaugurar el cinema Zorrilla, i el 1906 el cinema Nou, que primer es va instal·lar a la carretera, i després al carrer de Mar, on encara segueix en funcionament.

Proliferació d'entitats culturals i recreatives

Per aquests anys neixen diverses entitats culturals, cíviques i d'esbarjo, entre les quals destaquem el Círcol Catòlic, fundat el 1879 de la fusió de dues entitats catòliques locals, gràcies a les gestions del rector de Santa Maria i del sacerdot i historiador badaloní Jaume Solà i Seriol, que continua ben arrelat a la ciutat —abans de la seu actual va estar ubicat primer a la masia de Can Real, o Rial, i al carrer de Sant Joan després—. Cal citar també el Casino Apolo, inaugurat el 1886, a la carretera, on en l'actualitat hi ha la societat coral L'Alba, que durant molts anys va ser una de les entitats més populars perquè des de bon començament es va mostrar molt dinàmica en l'organització d'activitats diverses: conferències, concerts, balls, envelats els dies de la Festa Major..., i el Casino Badalonés, fundat el 1896, on avui hi ha la farmàcia Surroca.

Algunes d'aquestes entitats tenien teatrets, amb funció gairebé cada dissabte, tot i que la sala de més categoria continuava essent el Teatre Zorrilla, inaugurat el 1868, on actuaven companyies teatrals, d'òpera i de sarsuela, algunes de fora i altres locals, com la companyia de Josep Terrades i Joaquim Casas, que ofería representacions teatrals d'un nivell molt acceptable. Membres d'aquesta companyia van actuar amb Margarida Xirgu, la famosa actriu

catalana, molt vinculada a la ciutat, en l'obra *El fill del rei*, d'Àngel Guimerà, que es representà al Zorrilla el 14 d'agost de 1910 en l'homenatge que Badalona va retre al poeta i dramaturg. L'estima de què gaudia Guimerà a tot Catalunya aquí anava unida al fet que un dels protagonistes dels seus drames —el Manelic de *Terra Baixa*— hagués significat la consagració definitiva d'Enric Borràs, fill de Badalona i l'actor català més representatiu de principis d'aquest segle.

També va tenir lloc al Zorrilla, a finals d'aquest període, el 29 de juny de 1921, la primera presentació en públic de l'Orfeó Badaloní. Aquella sessió va ser només per als socis de l'entitat. Al març del 1922 es va celebrar el primer concert per al públic en general, que va tenir un gran èxit.

Altres activitats de lleure

Pel que fa a diversions, en aquest període comença a manifestar-se l'afecció a anar a banyar-se a mar. El 1880 es va instal·lar a la platja el primer establiment de banys, el Tiburon —conegut popularment per Can Titus perquè el va obrir Francesc Fonollà, àlies Titus—, que consistia en unes rudimentàries barraques de fusta desmuntables. Davant la tendència creixent, el 1898 es va inaugurar la Concha Badalonesa, un establiment de banys molt més còmode i ampli, però que, precisament per això, al principi va haver de fer front a una forta oposició dels pescadors, que consideraven que els prenia terreny. La Concha Badalonesa, que no en tenia prou amb els banyistes locals, es va posar d'acord amb la companyia del tren, la qual va posar en circulació uns bitllets d'anar i tornar de Barcelona a Badalona, bany inclòs, a un preu molt ajustat. Aquesta mesura va fer augmentar força el nombre de banyistes forasters.

També per aquests anys comença a divulgar-se la pràctica de l'esport, com a la resta de Catalunya: el futbol, un dels que arrelà més

aviat —el Club de Futbol Badalona es va inscriure a la Federació el 1908, tot i que des de 1903 ja existia una penya local—, el ciclisme, l'atletisme... El bàsquet, actualment l'esport estrella de la ciutat, comença a practicar-se més endavant.

Món educatiu i artístic

L'últim quart del segle passat a Badalona existien poques escoles dependents dels organismes públics, que eren insuficients per a cobrir les necessitats d'escolarització de la població infantil. Per això funcionaven diverses escoles privades que, amb les públiques i les religioses, que llavors tenien encara poca incidència —en van anar adquirint a les darreries del segle amb la introducció de l'Orde de les Dominicanes de la Presentació, les Franciscanes i els Maristes—, contribuïen que s'acomplís, més o menys, el que marcava la llei, que no significava, ni de bon tros, l'escolarització total. L'índex d'alfabetització dels més grans de sis anys, el 1887, era d'un 34%, per sota de la línia mitjana de Catalunya, que era d'un 37%.

Però si Badalona era deficitària en places d'ensenyament primari, en canvi a principis d'aquest segle va disposar d'un centre d'ensenyament especialitzat d'anomenada, l'Escola de Teixits, inaugurada el 1908 al carrer del Museu per iniciativa de Pau Rodon i Amigó, tècnic tèxtil, que dos anys abans ja havia començat a editar la revista *Cataluña Textil*, dedicada a l'estudi i als avenços d'aquesta indústria, la qual va tenir una merescuda fama dintre del ram tèxtil d'aquí i de l'estranger. L'escola de teixits badalonina, on els futurs tècnics tèxtils trobaven unes instal·lacions i uns materials inusuals a l'època, va acomplir una funció utilíssima atesa la importància del sector a Catalunya.

Els qui volien seguir classes de dibuix i de pintura, des del 1906 van poder fer-ho a l'acadèmia que va obrir el pintor Eduard Flò al carrer de la Mercè, on durant uns quants anys va ensenyar a un

alumnat nombrós les tècniques apreses a l'Escola de Llotja durant els anys en què n'havia estat deixeble. Com Eduard Flò, també neixen en aquest període els pintors Llorenç Brunet i Eveli Torent, que comencen a gaudir d'un cert reconeixement els darrers anys del segle XIX. Jaume Passarell, més jove, destaca ja com a caricaturista a principis d'aquest segle.

S'editen nombroses publicacions

Malgrat l'índex d'alfabetització baix, esmentat anteriorment, durant aquests anys prolifera l'edició de nombroses publicacions, de periodicitat diversa —n'hi va haver de setmanals, altres quinzenals, mensuals, o fins i tot anuals—, i de tipus també diferent —d'informació general, especialitzades en un tema determinat, de caire marcadament polític...—. N'hem comptat, al llarg de tot aquest període, més de vuitanta, mostra d'una vitalitat ciutadana important, bé que algunes van tenir una durada molt curta. Assenyalem *El Eco de Badalona*, que comença una segona etapa el 1878 que durarà fins al 1936. *L'Esparvé*, de tipus satíric, va durar tres anys i va ser la primera publicació badalonina escrita íntegrament en català. També era escrita tota en català *Gent Nova*, portaveu del Centre Catalanista Badaloní —el lema de la publicació era una frase de Dante que diu: «Vergonya eterna a aquells que, despreciant son idioma, alaben el dels altres»—, que va sortir durant vint anys i va gaudir de molt prestigi a la ciutat. *La República* va combatre Joaquim Palay, cacic local, que va ser alcalde alguns anys i de qui parlarem més endavant, mentre que *El Combate* era controlat pel seu grup. *El Garrot*, humorístic, era catalanista i republicà; *Juventud Rebelde* i *El Intransigente* eren propers al Partit Republicà Radical de Lerroux; *Sol Ixent* era proper a la Lliga Regionalista; *La Colmena Obrera* defensava els interessos dels sindicats obrers de Badalona; *Aubada* va ser la publicació del Círcol Catòlic; *Joven-tut* es dedicava sobretot a temes culturals... Hi va haver, fins i tot, el 1923, poc abans de la Dictadura de Primo de Rivera, l'intent de

fer un diari, el *Diario de Badalona*, del qual van arribar a aparèixer, amb intermitències, uns cinquanta exemplars. En algunes d'aquestes publicacions hi trobem, entre altres, col·laboracions dels badalonins Antoni Bori i Fontestà, del ja esmentat Ponç Serrat, i de Gaietà Soler, autor, el 1890, de l'obra *Badalona. Monografia Històrica-Arqueològica*.

4. CONFLICTES SOCIALS

Del primer associacionisme obrer a Les Tres Classes de Vapor

Fruit dels canvis profunds produïts a la Badalona de l'últim quart del segle XIX, que es debat entre el món rural i la industrialització, són les reivindicacions cada vegada més sovintejadades d'una classe obrera que va en augment i que viu en unes condicions molt precàries, per tal d'aconseguir unes condicions de treball millors i més justes. Aquestes reivindicacions i les confrontacions polítiques locals, que comentarem més endavant, són les desencadenants més importants de la inestabilitat social d'aquest període.

Les primeres associacions obreres, a Badalona com a la resta de Catalunya en procés d'industrialització, normalment van utilitzar antigues formes gremials d'organització, cooperatives i mutualitats que complien una funció de protecció perquè intentaven resoldre, en part, problemes de previsió social com els de malaltia, invalidesa, atur, etc. A més, aquestes associacions de tipus mutualista oferien als treballadors la possibilitat de seguir associats en moments de perill de prohibició de l'associacionisme obrer estrictament reivindicatiu —recordem que hi va haver fortes repressions cícliques contra el moviment obrer al llarg del segle passat—. Per aquest motiu va tenir, en part, tanta força a Catalunya el moviment coral promogut per Anselm Clavé, de molt ressò a la nostra ciutat. D'aquí que un article sobre el tema publicat per Jordi Padró a

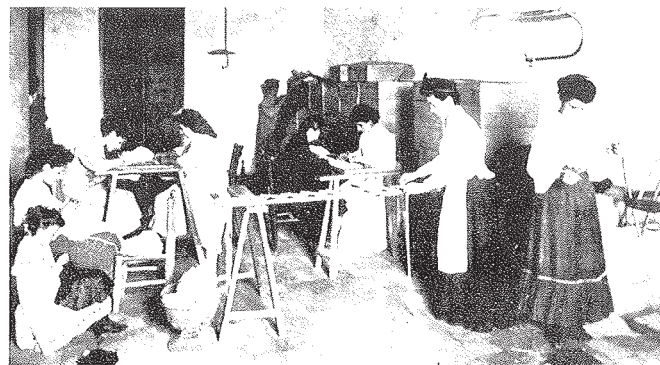
Carrer dels Arbres el 1981, es titulés «Les societats corals del vuit-cents: entre la lluita i l'esbarjo popular», perquè d'això es tractava, de poder mantenir associada la classe treballadora en èpoques de repressió i alhora oferir-li activitats d'esbarjo que li fessin la vida més suportable. Les corals badalonines més importants d'aquesta època i que van desenvolupar molta activitat, van ser L'Alba, La Badalonense, totes dues fundades a mitjan segle passat i que es van integrar a l'associació Euterpense, promoguda per Clavé, el Cor de Marina, fundat el 1876 per pescadors i peixaters, i La Palma, del 1889.

Pel que fa al cooperativisme, a Catalunya va tenir molta implantació l'últim quart del segle passat, i va seguir un camí independent del d'altres tipus d'organitzacions obreres. A Badalona, la cooperativa més important, que fins i tot va disposar d'un fons per a la redempció de quintes, va ser La Bienhechora, creada el 1874, que va fer una fallida espectacular el 1900. Altres cooperatives badalonines amb implantació van ser La Verdadera Fraternidad i La Obrera Badalonense, de noms molt corrents a l'època. La importància del fenomen cooperatiu a Badalona explica que fos la seu, el 1898, de la primera reunió de les cooperatives catalanes, en un intent de coordinar la tasca de totes elles.

En la línia d'aquest corrent obrer reformista, cal parlar també de l'aparició a tot Catalunya, des de mitjan segle passat, d'ateneus obrers, que van ser associacions dedicades a millorar el nivell de la classe treballadora amb l'organització de conferències, col·loquis, cursos sobre temes diversos... El 1884 es va fundar l'Ateneu Obrer de Badalona, que aviat arrelà a la ciutat perquè els seus plantejaments moderats i reformistes van tenir el suport de part de la burgesia local. Molts ateneus mantenien escoles primàries i d'arts i oficis, i el de Badalona també en va crear una que es va inaugurar el 1915, en les dependències del que havia estat la refinèria del Sucre. A la inauguració, que va ser tot un esdeveniment ciutadà, hi va assistir el president del Consell de Ministres, Eduardo Dato.

Però aquestes formes d'organització resultaven insuficients com a via de canalització de les reivindicacions principals de la classe treballadora, que eren bàsicament el manteniment del poder adquisitiu dels salaris, el seu augment, l'oposició a mesures que afavorissin l'atur (els primers temps de la introducció de maquinària a les fàbriques, els treballadors hi estaven en contra perquè disminuïa llocs de treball) i la reducció de la jornada laboral, que llavors normalment superava les 13 hores.

La creació, el 1869, d'una organització exclusivament sindical, la Federació de les Tres Classes de Vapor, que aplegava treballadors de la indústria tèxtil —jornalers, teixidors i filadors—, i que va ser el sindicat més fort durant la resta del segle XIX a Catalunya (no oblidem que aquest fou el sector industrial més important al conjunt del Principat), va significar per als obrers tèxtils badalonins l'oportunitat de poder-se afiliar, o de donar suport, a una organització que defensava els seus interessos. A Badalona, les Tres Classes de Vapor va tenir una implantació considerable des del 1870 aproximadament fins a principis de la dècada dels 90, i va situar un badaloní, Eduard Xuriguera, en diversos càrrecs de la Federació.

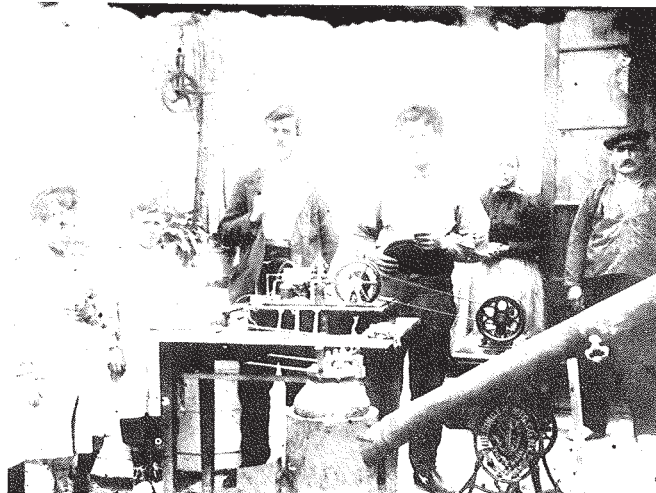

Treballadores en un taller de mocadors i xals de llana de principis de segle (A.H.C.B.-M.d.B.).

El 1890, a l'abril, les Tres Classes de Vapor va declarar una vaga de solidaritat amb els obrers acomiadats d'una fàbrica de Manresa, i a Badalona la van seguir més de 3.500 treballadors. I aquest mateix any, en què es va celebrar per primer cop la jornada del Primer de Maig com a dia reivindicatiu i de lluita, aquest sindicat hi va tenir un paper destacat. A Badalona, al míting que hi va haver, es van plantejar, com arreu, entre altres reivindicacions, la jornada laboral de 8 hores, la prohibició de treball als menors de 14 anys, la jornada de 6 hores dels 14 als 18 anys, i el descans de 36 hores seguides un cop per setmana. També s'exigia la supressió del pagament en espècies o queviures, la qual cosa demostra que aquesta era una pràctica habitual a l'època. El míting va acabar amb una manifestació que va aplegar la xifra important d'uns 4.000 obrers —any rera any, els primers anys 90, als mítings del Primer de Maig, que tenien lloc al Zorrilla o al Teatre Espanyol, la reivindicació principal va ser la jornada de 8 hores, en demanda de la qual al final del dia s'enviaven telegrams al President del Consell de Ministres—. Però l'evolució d'aquest sindicat cap a postures de caire cada vegada més reformista, van portar-lo a la seva decadència al llarg de l'última dècada del segle, perquè una part important de la classe treballadora es va anar inclinant cap a opcions més radicals i d'ideologia clarament àcrata per la crisi econòmica, les dures condicions de treball i la intransigència de la patronal davant de les seves reivindicacions.

Efectivament, els anys 90 comencen a esclatar bombes a Barcelona (la del Liceu el 1893, la de la processó del Corpus el 1896...). Aquestes manifestacions terroristes van provocar una repressió indiscriminada que va culminar amb els processos de Montjuïc de 1897, que van acabar amb moltes penes llargues de presó i amb cinc penes de mort executades. Això va portar, com és lògic, la confusió en la classe obrera, que va necessitar força temps per organitzar-se de nou. Els anys següents als processos de Montjuïc van ser anys de vagues i de desgavell dintre del món obrer català, la qual cosa va aprofitar Alejandro Lerroux, un periodista i polític

andalús que havia vingut a Barcelona arran d'aquells processos i que s'hi instal·là. Aquest personatge, obrerista, anticatalà furibund i d'una oratòria demagògica i agressiva, que va intervenir algunes vegades a Badalona en actes polítics, es va convertir en un líder, i durant uns pocs anys va tenir molta influència en amplis sectors del món obrer a Catalunya —a partir del 1909 va anar perdent extremisme i evolucionà cap a un centrisme republicà—. Finalment, el 1907 es va crear a Barcelona (a Badalona l'any següent) «Solidaritat Obrera», agrupació de sindicats influïda per l'anarco-sindicalisme, que va significar el ressorgiment d'una organització obrera forta després d'uns anys de desorientació.

Funcionament mecànic d'una màquina de cosir Singer, mitjançant una caldera i una màquina de vapor (A.H.C.B.-M.d.B.).

Evolució cap a postures més radicals: la Setmana Tràgica i constitució de la CNT

I amb tot això s'arriba a l'estiu de 1909. Des de finals del segle passat s'arrossegava una greu crisi econòmica a tot l'Estat. La pèrdua de Cuba i Filipines s'havia intentat suplir amb el Marroc com a solució de recanvi, i calia protegir els interessos miners al Rif, sobretot de plom i de ferro, sovint atacats. En un d'aquests atacs, a primers de juliol d'aquell any 1909, van resultar morts alguns treballadors d'un comboi miner, i per això van ser reclutats i mobilitzats cap a l'Àfrica un bon nombre de reservistes, molts d'ells casats i amb fills, que eren de classes socials modestes i que no podien pagar la quota de redempció. L'embarcament de tropes a Barcelona cap a Melilla, que va començar l'onze de juliol, i la crisi econòmica, que havia portat a bona part dels treballadors a una situació molt difícil, van fer una barreja explosiva que va provocar forts aldarulls i la convocatòria d'una vaga general. Però la protesta popular va desbordar el comitè de vaga, i el poble es va fer l'amo del carrer. Durant una setmana —del dilluns 26 de juliol al diumenge 1 d'agost—, coneguda com a Setmana Tràgica, es van saquejar esglésies i convents en una explosió caòtica de descontentament popular, que no va tenir una orientació política ni uns objectius concrets. A Badalona, com a d'altres ciutats catalanes industrials, el conflicte es va viure molt intensament. El mateix 26 ja no va arribar cap diari de Barcelona ni cap tramvia des de mig matí, es van aixecar trams de les vies del tren i s'hi van col·locar troncs i pals de telègraf tallats. També va ser cremat el pont d'en «Botifarreta». I a la tarda va ser assaltat el convent dels frares carmelites del carrer de Sant Miquel, pel que sembla el primer centre religiós atacat durant la Setmana, abans que s'iniciés la crema de convents a Barcelona. Segons el testimoni d'un carmelita, les formes no van ser profanades gràcies a la intervenció de Baldomer Solà, degà del cos de metges de la ciutat, que va «entretenir» els assaltants el temps suficient. També es van destruir

diversos burots i garites de consum. Arran dels fets al convent dels carmelites, hi va haver alguns detinguts, per la llibertat dels quals es va convocar l'endemà, 27, una manifestació que va comptar amb la participació d'unes 2.000 persones, i que va ser dissolta al carrer de Mar per la cavalleria. Un ban enèrgic que prohibia anar en grups, situar-se en balcons i terrats, etc., va mantenir una calma tensa els tres dies següents, tot i que hi va haver un mort a la nit de dimecres, 28, al carrer Pietat perquè no va respondre a l'«alto». El dissabte, 31, els fabricants, convocats per l'ajuntament, van decidir pagar el jornal als treballadors, la qual cosa demostra que devien estar força espantats pel caire que havien pres els esdeveniments. El dilluns, 2 d'agost, es va tornar a la feina. S'havia acabat la Setmana Tràgica, però llavors va començar la repressió: escorcolls, detencions, suspensió de diaris d'esquerra, clausura d'alguns centres culturals, d'escoles laiques..., i l'execució de Francesc Ferrer i Guàrdia, autèntic cap de turc, que fou acusat de ser l'instigador principal de la rebel·lió. Ferrer i Guàrdia des de principis de segle havia estat el promotor de l'obertura d'uns quants centres escolars a Catalunya, on s'aplicaven les teories racionalistes i llibertàries. Aviat aquests centres van ser titllats per part de la burgesia i per l'església de focus de perversió, de subversius, anarquistes i anticlericals. L'Escola Moderna de Badalona, que es va obrir a la Rambla el 1907, va tenir una vida curta i agitada perquè va ser tancada i multada diverses vegades. Amb els fets de la Setmana Tràgica es va acabar definitivament la vida d'aquest centre i d'altres similars de Catalunya.

Però aquesta vegada, a diferència del que havia passat després dels processos de Montjuïc, el moviment obrer català, cada vegada més influït per l'anarco-sindicalisme, malgrat la repressió es va refer força aviat, i el 1910 es va crear la Confederació Nacional del Treball, CNT, que va representar la consolidació del sindicalisme revolucionari. Aquesta seria la força sindical més combativa i representativa de la ciutat des d'aquest moment fins a la Guerra Civil.

Els efectes de la Primera Guerra Mundial

La dècada dels anys 10 ve marcada per la Primera Guerra Mundial, que va generar a tot l'Estat unes condicions econòmiques diferents de les dels anys precedents. En un primer moment aquesta guerra va afavorir el desenvolupament de la indústria catalana i, per extensió, de la badalonina perquè la neutralitat espanyola se'n va beneficiar en augmentar les exportacions i en reduir-se la competència estrangera en el mercat interior. Però en general, excepcions a part, tot es va fer sense una programació a llarg termini, de manera precipitada, i malgrat que un bon nombre d'industrials van obtenir beneficis importants i en poc temps van néixer noves fortunes, això no es va traduir en millores per a la classe treballadora, que va seguir topant amb part de la patronal, en general més pendent d'enriquir-se que d'introduir reformes socials. I si hi afegim que, precisament per la Guerra Mundial, va començar a haver-hi un encariment important de la vida, que va fer perdre molt poder adquisitiu als salaris, s'entendrà perquè aquests van ser uns anys de conflictivitat social molt alta, amb vagues, locauts, persecució de líders sindicals i, a partir dels últims anys de la dècada i durant els primers anys 20, amb atemptats que es van convertir en una pràctica malauradament habitual.

A la premsa local, des de finals del 1914 es parla sovint de crisi, d'encariment de les subsistències, de la migradesa dels sous, que feia molt difícil mantenir una família treballadora —els fabricants aduïen que amb l'augment de preu de les primeres matèries, a ells també els disminuïen els guanys—, etc. Fins i tot es va arribar a crear una Junta Local de Subsistències per estudiar la manera de pal·liar el problema, la qual va acordar demanar als contribuents que avansessin l'import d'un any de contribució en concepte de préstec per poder adquirir partides importants d'articles de primera necessitat, que es vendrien a preus més ajustats, articles com patates, mongetes, cigrons, oli, ous, llet, arròs, aรงengades, bacallà i també espelmes, sabó, carbó...

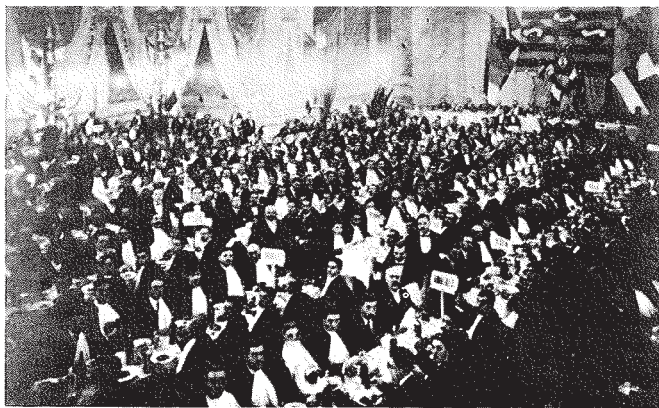
Els fets del 1918 i naixement del pistolisme

L'estiu del 1917 hi va haver una vaga general, de molt ressò a Badalona, però sense incidents greus. En canvi, sí que va resultar tràgic l'estiu següent, el del 1918, arran d'una vaga dels treballadors de la Cros que va durar unes quantes setmanes perquè l'empresa no va voler entrar en negociacions davant la vella reivindicació, encara no aconseguida, de la jornada laboral de 8 hores, i la d'augment de sou. La situació es van tornar més i més tensa quan la guàrdia civil va allotjar un destacament de cavalleria dintre de la fàbrica per evitar incidents, ja que l'empresa havia contractat obrers en atur. El 26 d'agost, al local de la Federació de Sindicats, al carrer Conquesta, van ser detinguts dos treballadors de la casa i el vigilant, i al vespre es va formar una manifestació que es va dirigir a l'Ajuntament per demanar que intercedís en favor dels detinguts. Hi havia ple, i l'alcalde, Jaume Martí i Cabot va rebre una delegació dels manifestants, als quals va dir que s'hi interessaria. Fins i tot va sortir al balcó per comunicar-ho a la gent allà concentrada. Però forces de la guàrdia civil, que estaven pels voltants de la plaça, van disparar contra la manifestació. El resultat va ser de 4 morts, i diversos ferits, més de 50, alguns greus. Després d'això hi va haver durant una setmana una vaga general que va seguir tothom, inclosos els comerços i els espectacles. L'Ajuntament, que no va estar d'acord amb la versió que dels fets va donar el govern de Madrid —deia que la gent havia agredit primer la guàrdia civil—, va exigir responsabilitats i va amenaçar de dimitir si no s'aclarien els fets ràpidament, amenaça que es va complir unes setmanes després en no rebre's resposta a aquestes demandes del Consistori.

Durant el 1919 van seguir les lluites socials, perquè l'acabament de la Guerra Mundial no va fer més que accentuar la crisi per la caiguda en picat de les exportacions i la fi dels beneficis. A finals de març i primers d'abril hi va haver una altra vaga general en solidaritat amb la vaga iniciada a la Canadenca, la primera compa-

nyia hidroelèctrica del país, que prohibia la sindicació als seus obrers, i diverses indústries de Badalona van declarar el locaut. Però no tot va ser desfavorable. Aquell any 1919 els treballadors van aconseguir finalment, per ordre del Ministeri de Governació, la jornada de 8 hores, que feia més de 30 anys que reivindicaven.

El 1920 va ser nomenat governador civil de Barcelona Severiano Martínez Anido, general, que des del 1917 n'era el governador militar. Amb l'ajuda de Miguel Arlegui, també militar, cap superior de Policia de Barcelona, Martínez Anido es va dedicar a reprimir durament el moviment obrer i va iniciar una persecució implacable de la CNT, il·legalitzant-la i empresonant els seus líders, als quals va ser aplicada diverses vegades la llei de fugues. I així va anar agafant empena el pistolisme, és a dir, la contractació de pistolers per una part de la patronal, que atemptaven contra els quadres sindicals, i que van tenir la protecció dels governadors civils del moment (Salvatierra els anys 1919-20, i Martínez Anido del 1920 al 1922). A més d'impulsar el pistolisme, aquest sector de la patronal, en un intent de dividir la classe obrera, va promou-

Àpat, a la platea del Teatre Espanyol, celebrat el 24 de novembre de 1918 amb motiu de la fi de la Primera Guerra Mundial. Fotografia: J.M. Cuyàs (M.d.B.).

re també un sindicalisme groc, que va quallar amb la creació, el 1919, dels Sindicats Lliures, els quals van intentar combatre l'hegemonia de la CNT utilitzant, si feia falta, la violència. Fruit de totes aquestes accions van ser, entre molts altres, els assassinats, a Barcelona, de Francesc Layret i de Salvador Seguí, el Noi del Sucre.

Aquells anys el pistolisme va ser general a la Catalunya industrialitzada, i, com és lògic, Badalona no va ser una excepció. Des del 1921 es van produir diversos atemptats socials, que van ocasionar la mort de 12 treballadors, algunes de les quals van ser molt sentides, com la d'Eduard Alsina, més conegut com en Cinto de la Palla, o la de Jaume Casellas, que eren molt populars. Amb motiu dels seus enterraments hi va haver manifestacions de dol importants i la paralització de moltes fàbriques —l'assassinat d'en Cinto de la Palla va tenir lloc a Barcelona el 22 de juny de 1921, en un parany que li va posar Martínez Anido; el de Jaume Casellas es va produir a l'agost del 1922—.

També hi va haver actes terroristes per part de pistolers de la línia més dura de la CNT, com l'atemptat, al maig de 1921, a Jaume Serra Costa, regidor de l'Ajuntament i secretari del Gremi de Fabricants, que va resultar ferit de bala. Però la violència anarquista d'aquests anys a Catalunya va ser força inferior a la desencadenada per una part de la patronal i de les autoritats governatives. Només cal dir les xifres dels morts: del 1920 al 1923 van ser assassinades unes 40 persones que eren patrons, directius o encarregats d'empreses, enfront dels prop de 180 obrers morts.

5. POLÍTICA MUNICIPAL

El caciquisme i els greus esdeveniments del 1899

La política municipal badalonina d'aquest període és molt agitada, especialment durant els últims anys del segle XIX en què va estar

totalment dominada pel caciquisme, sistema polític d'aparença democràtica però basat en la corrupció i en la manipulació dels resultats electorals. Però aquesta no va ser una peculiaritat badaloina; el caciquisme va dominar la política de tot l'Estat durant la Restauració, sobretot durant l'última dècada del segle passat, després d'aprovar-se, el 1890, el sufragi universal, amb el qual podien perdre poder les oligarquies que fins llavors l'havien controlat. Per tal d'evitar-ho, els dos partits fidels a la monarquia que aquells anys es van alternar pacíficament en el govern del país i van evitar que hi tingués accés qualsevol altre partit —el conservador, liderat per Antonio Cánovas del Castillo, i el liberal, liderat per Mateo Sagasta—, van crear un muntatge electoral que a nivell local va comptar amb la col·laboració indispensable del que es van anomenar cacics, que eren persones properes a l'administració i amb influència sobre la comunitat, que de primer intentaven decantar l'electorat amb la seva autoritat moral, però si això no era suficient arribaven, sense escrúpols, a la tupinada (es falsificava el cens, es feia votar els morts, s'eliminaven vots, se'n compraven, s'intimidava a persones amb amenaces, o fins i tot amb agressions, s'intentava invalidar les eleccions si els resultats no eren favorables...); és a dir, eren veritables especialistes en manipulació de resultats electorals. A Badalona van ser dos els bàndols que van rivalitzar pel poder, i per tal d'aconseguir-lo van arribar a la persecució personal més aferrissada: el de Joaquim Palay, que respon molt bé a l'arquetipus del cacic, i el de Pere Renom. Tots dos es van anar alternant a l'alcaldia bona part d'aquells anys. Cadascun d'ells comptava amb el suport d'un dels dos partits que, a nivell estatal, es van alternar, durant la Restauració, en el govern del país: Pere Renom tenia el del partit liberal i Joaquim Palay el del partit conservador. Les diferències entre ells dos eren escasses, però els separaven interessos personals oposats i l'afany per controlar el poder. Per això sovint van protagonitzar enfrontaments molt durs. El moment més crític d'aquesta situació es va viure el primer de juliol de 1899, en què havia de tenir lloc la presa de possessió d'un nou Ajuntament encapçalat per Joaquim Palay després d'unes

eleccions conflictives en què aquest havia guanyat a Pere Renom, que llavors era l'alcalde. El redactor de *El Eco de Badalona*, que era allà per cobrir la informació de l'acte, en la seva crònica dels fets (*Eco*, 8 de juliol de 1899) explica que quan Palay anava a entrar a l'Ajuntament una persona intentà agredir-lo amb un ganivet. Palay va poder esquivar l'agressió, però la tensió del moment va provocar que al vestíbul de l'Ajuntament hi hagués un enfrontament armat entre les dues faccions: el resultat va ser de tres morts i una vintena de ferits, amb la confusió que és de suposar. El mateix redactor de l'*Eco* va haver de saltar des d'un balcó del saló de sessions i, per la filferada del parallamps, va anar a parar a l'edifici del costat. Tot va acabar amb la suspensió de l'Ajuntament que s'anava a constituir per part del governador civil de Barcelona, i amb el nomenament d'un alcalde provisional, Valentí Moragas.

Aquests fets commogueren, com és lògic, l'opinió pública i van desprestigiar i, per tant, afeblir el caciquisme a la nostra ciutat. No obstant això, fins al 1905 encara va seguir dominant el Consistori, que va quedar controlat per persones properes a Palay (Ramon Amat i Joaquim Costa). Aquesta etapa, una de les més caòtiques que ha viscut mai l'Ajuntament badaloní, va acabar a principis de 1905 amb una inspecció d'un delegat governatiu, davant la sospita de nombroses anomalies en l'actuació del Consistori d'aquells anys. La inspecció va acabar amb la redacció d'un plec de 47 càrrecs (absència d'ingressos provats al llibre de comptes, gratificacions de força importància a alguns empleats, desaparició de documents, deutes a Hisenda, dèficits diversos...). Això va portar a la suspensió, per part del Govern Civil de Barcelona, de tots els regidors. Però fins a les eleccions municipals de novembre d'aquell any, per tal que no hi hagués un buit de poder, va presidir l'Ajuntament un tinent d'alcalde. Entretant, a la premsa local anaven sortint més informacions sobre la inspecció governativa i es criticava durament l'actuació municipal d'aquells anys. Aquests fets i l'aparició en el panorama polític badaloní, de cara a aquelles eleccions municipals

de finals de 1905, d'una candidatura promoguda pel centre catalanista Gent Nova integrada per persones conegudes a la ciutat i sense vinculacions amb el caciquisme, va decantar de manera rotunda els electors badalonins de classe alta i mitjana cap a aquesta candidatura, que va ser elegida en la seva totalitat. Finalment, el caciquisme havia estat bandejat de la ciutat i el recanvi, com a molts altres llocs de Catalunya, es produïa de la mà d'homes en la seva majoria vinculats a la Lliga Regionalista.

La Lliga Regionalista es fa càrrec del govern de la ciutat

A Catalunya, des de l'últim quart del segle passat s'havia anat produint una progressiva sensibilització catalanista en bona part de la seva societat, una sensibilització poc definida en un primer

moment però cada cop més evident per actituds que es consideraven clarament anticatalanes per part del govern espanyol, com l'intent d'unificació del dret civil a nivell de tot l'Estat, que significava l'abolició del dret civil català, o postures lliurecanvistes en contraposició amb la postura proteccionista de la patronal catalana, que en aquest tema concret fins i tot havia comptat amb el suport d'un ampli sector del món obrer català. Fruit d'aquest ambient és el famós Memorial de Greuges que el 1895 van presentar a Alfons XII entitats polítiques, econòmiques, culturals i professionals del Principat, que tot i el seu to moderat, va desfermar una furiosa reacció anticatalana a Madrid. I la pèrdua de les colònies de Cuba i Filipines el 1898 no va fer més que agreujar aquesta situació. L'any següent, el 1899, es va produir a Barcelona la protesta coneguda amb el nom de «tancament de caixes», protagonitzada per comerciants i industrials barcelonins davant dels increments tributaris establerts pel govern per tal de sortir de la crisi originada pel desastre colonial. Aquell moviment de protesta va acabar amb una política repressiva per part del govern de l'Estat envers Catalunya.

El 1901 es va fundar la Lliga Regionalista, partit que va néixer de la fusió d'Unió Regionalista i del Centre Nacional Català, des de bon començament un partit catalanista i conservador, que plantejava el reconeixement de Catalunya com una comunitat amb personalitat i característiques pròpies i amb dret a administrar-se, i que de seguida es va beneficiar del pas cap a posicions catalanistes de sectors de la burgesia per les repercussions negatives que aquí va tenir la pèrdua de les colònies d'Ultramar. Durant uns anys va ser la principal força política moderada de Catalunya, però sempre es va ressentir de la indefinició, o ambigüïtat, del seu programa perquè amb la intenció d'aconterament amplis sectors de la societat catalana, havia de donar resposta a gent de procedència excessivament diversa. Però pel que fa a la política municipal, se li ha de reconèixer la tasca important de recuperació de molts ajuntaments catalans de mans del caciquisme, en concret del de Badalona, que

Els fets del primer de juliol de 1899 (J.M. Cuyàs: *Història de Badalona*).

fins a la Dictadura de Primo de Rivera ja no va deixar d'estar controlat pel catalanisme polític, bé exercit per la Lliga, bé per republicans nacionalistes.

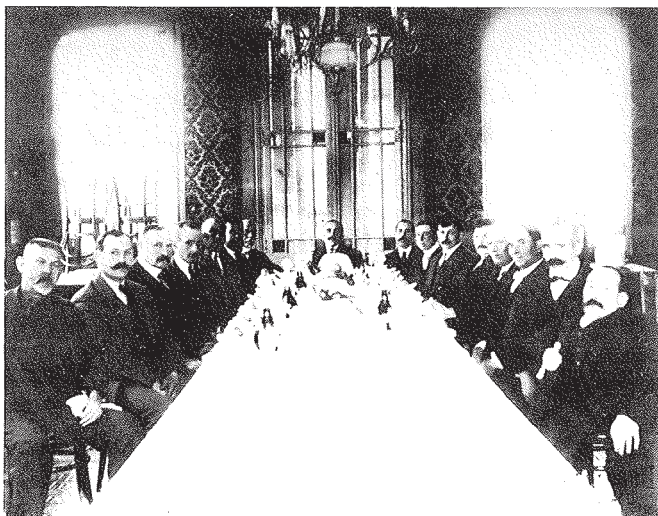
Tornant a les eleccions municipals de novembre de 1905, a Badalona va guanyar la candidatura de Gent Nova, vinculada a la Lliga, els integrants de la qual eren les persones següents: Francesc Planas i Molins, advocat i propietari; Martí Pujol i Planas, agricultor i propietari; Anton Ribó i Fargas, comerciant, Lluís Isamat i Lazzoli, fabricant; Llorenç Monés i Costa, industrial; Lluís Cuixart i Folch, agricultor; Joan Duñó i Cussó, comerciant; Joan de Déu Soler i Badia, metge, i Leopold Botey i Vila, advocat. Va ser elegit alcalde Martí Pujol, que ho seguia sent quan Badalona va rebre amb entusiasme, el 26 de maig de 1906, els parlamentaris catalans que de manera unitària havien votat a Madrid contra la Llei de Jurisdiccions, llei que traslladava a la Jurisdicció militar els delictes contra l'exèrcit i la pàtria i els ultratges als seus símbols, en una mostra més de l'ambient anticatalà que feia temps dominava Madrid i el govern de l'Estat. Aquesta vegada tot havia començat arran de la victòria de la Lliga Regionalista a les eleccions municipals de Barcelona de 1905 (les mateixes que també havia guanyat a Badalona). Els de la Lliga, per celebrar l'èxit van organitzar un àpat conegut amb el nom de Banquet de la Victòria, sobre el qual el dibuixant Junceda va publicar, al setmanari satíric *Cu-Cut*, una caricatura que els militars van considerar ofensiva i que van utilitzar d'excusa per assaltar els tallers de la publicació i destruir-los. També van assaltar els locals de *La Veu de Catalunya*, òrgan de la Lliga. Com a resposta, el govern de Madrid no solament no va censurar els fets, sinó que va preparar la ja esmentada Llei de Jurisdiccions. Al maig de 1906 els parlamentaris catalans van votar unitàriament contra la Llei, i de retorn a Catalunya van rebre, el 20 d'aquell mes, a Barcelona, un gran homenatge. Badalona els va homenatjar una setmana després. Els parlamentaris van arribar amb tren i a peu van passar en comitiva pel carrer de Mar, ple de gent i amb els balcons adornats amb domassos i banderes. Van arribar-se a l'Ajuntament i allà els va rebre l'alcalde, Martí Pujol.

Després, des del balcó de la Casa de la Vila, es van pronunciar alguns discursos, seguits per una gran multitud que aplaudia amb entusiasme. Havent dinat, diputats i senadors van tornar a Barcelona.

Aquell moment d'eufòria va portar a la creació d'una coalició electoral que aquell mateix any 1906 es va formar amb voluntat unitària i que va rebre el nom de Solidaritat Catalana, la qual va «arrasar» a les eleccions generals de 1907. Només cal dir que de 44 diputats que Catalunya tenia al congrés de Madrid, 41 els va guanyar la Solidaritat, i que Lerroux es va quedar sense escó. Els resultats de Solidaritat Catalana a Badalona en aquelles eleccions també van ser molt brillants, com ho prova que obtingués més del triple de vots que els seus seguidors més immediats. Però aquella coalició electoral va resultar de vida efímera per la diversa procedència de la gent que aglutinava (esquerres, dretes, burgesos i menestrals, republicans... Només n'havien quedat fora els partits monàrquics centralistes i els republicans radicals de Lerroux. També hi faltava la major part del moviment obrer organitzat, que com a resposta a Solidaritat Catalana, va crear, el 1907, Solidaritat Obrera). Com era d'esperar, aviat van sorgir diferències entre els seus integrants. Des de molt aviat, un dels principals retrets va partir de la branca esquerra de la coalició, que acusava a la Lliga d'intentar monopolitzar-la. Però el motiu principal del fracàs segurament cal buscar-lo en la manca d'un programa unitari que hagués obligat totes les forces polítiques que integraven Solidaritat a respectar-lo i a defensar-lo. Els fets de la Setmana Tràgica no van fer més que accentuar les diferències entre la dreta i l'esquerra, fins que s'arribà a la dissolució definitiva.

A les eleccions municipals de finals de 1909 la Lliga va tornar a guanyar les eleccions a Badalona. L'alcalde elegit va ser Leopold Botey, que pocs mesos després, a l'abril de 1910, va deixar-ho per motius personals. Josep Vergés, home vinculat també a la Lliga, va assumir el càrrec d'alcalde.

De cara a les eleccions municipals de finals de 1911, el Centre Catalanista Gent Nova, que el 1905 havia presentat la candidatura que llavors va guanyar, va promoure'n una altra que va rebre el nom de Solidaritat Badalonina. Momentàniament, va aconseguir reproduir a nivell local el que havia estat, a nivell de tot Catalunya, Solidaritat Catalana perquè va agrupar gent de dreta i d'esquerra en un intent d'evitar divisions partidistes i personals, i de barrar el pas als radicals de Lerroux. El triomf de Solidaritat Badalonina va significar el retorn a l'alcaldia de Martí Pujol. Però la unió havia estat merament conjuntural i molt aviat van començar les divisions internes. A les sessions de l'Ajuntament, des de llavors fins a la Dictadura de Primo de Rivera, van ser una constant les guerres dialèctiques entre dreta i esquerra: els primers acusaven l'esquerra d'haver arraconat el programa catalanista i d'haver reduït la seva actuació a fer política republicana. L'esquerra acusava a la dreta

Martí Pujol, polític conservador, amb regidors i correligionaris a Cal Xic de la Fonda. Fotografia: Família Famadas Heredero (M.d.B.).

de pactar amb elements dinàstics centralistes i de tenir el suport de la minoria carlina (en aquells moments el carlisme ja no era una força política significativa, però és interessant recordar que no feia tants anys, en concret el 1900, un escamot d'uns 30 carlins vestits amb brusa blava, boina vermella i polaines, al crit de «Viva Carlos VII», havia intentat assaltar l'edifici de la guàrdia civil al carrer Conquesta. En l'enfrontament que es va originar va morir el cap dels assaltants, que era fill dels masovers de Can Tàpies).

L'alcaldia passa a mans dels republicans nacionalistes

La ruptura va ser ben evident dos anys després. Efectivament, al novembre de 1913, a les eleccions municipals la Lliga es va presentar per una banda, i per l'altra la Unió Federal Nacionalista Republicana, partit fundat el 1910 de la fusió dels partits que havien integrat la branca esquerra de Solidaritat Catalana, el qual va aconseguir de substituir el lerrouxisme en la direcció del republicanisme badaloní, però a costa d'incorporar-ne alguns elements. La Lliga va acusar el desgast que havia significat controlar el govern municipal durant 8 anys, i els nacionalistes republicans van guanyar les eleccions, però com que la seva unió amb lerrouxistes —un dels quals, Baldomero San Martín, era el primer tinent d'alcaldes—, era massa «contra natura», a partir d'aquell moment els de la Lliga van tenir fàcil acusar l'esquerra municipal d'haver renunciat al catalanisme per aconseguir l'alcaldia, tot argumentant que la qüestió catalana havia de ser prèvia a qualsevol altra. Els republicans es defensaven dient que a la Lliga hi havia moltes conxorxes, i que ells, malgrat les diferències, tenien coincidències amb Lerroux, com ho era aconseguir la proclamació de la República —entretant, cal fer esment, per no oblidar el context general, que el 1914 es va constituir la Mancomunitat amb Enric Prat de la Riba de president. El procés va ser molt llarg i el decret, que autoritzava la

mancomunitat de províncies només per a temes administratius, molt restrictiu—.

A partir de 1914 els republicans nacionalistes d'esquerra van governar Badalona durant 5 anys consecutius, fins al novembre de 1918 en què es va produir la dimissió de la majoria a l'Ajuntament (llavors l'alcalde era Jaume Martí i Cabot, que havia succeït a Josep Casas) en no haver rebut, com hem vist, una resposta satisfactòria als fets sagnants d'aquell agost, arran de la vaga de la Cros. Els de la Lliga, que també van censurar els fets, no van estar conformes amb la decisió del grup majoritari aduint que la ciutat no podia deixar-se sense govern, però no van voler assumir la responsabilitat en solitari i van deixar d'anar a l'Ajuntament. Això va provocar un buit de poder que va durar prop de tres mesos. Finalment, al gener de 1919 els de la Lliga van tornar-hi argumentant que no podia allargar-se més aquell desgovern, molt criticat per part de la premsa local. L'alcalde va ser Joaquim Pujol i Oliveras.

A principis de 1920 es van convocar eleccions municipals. Els de Gent Nova van impulsar de nou una candidatura anomenada Conjunció Badalonina, que va intentar reunir gent políticament diversa però amb un comú denominador catalanista. Conjunció Badalonina va guanyar les eleccions i va col·locar altre cop Joaquim Pujol i Oliveras a l'alcaldia. En la candidatura hi havia Pere Sabaté i Curto, que pocs mesos després va intentar una maniobra tèrbola de destitució de l'alcalde, pel que sembla amb la intenció última d'acabar essent-ho ell. Gent Nova, el setmanari portaveu del centre catalanista impulsor de la Conjunció, li va dedicar un article molt dur on explicava que tot i no conèixer-lo, l'havien acceptat a la candidatura perquè anava avalat pel Centre Regionalista, i que també entre els apòstols de Jesús havia aparegut un Judes que no havia tingut altre remei que penjar-se. I acabava amb aquesta frase no gens profètica: «I en Pere Sabaté, políticament, es pot dir que ja ho està, de penjat» —no gens profètica perquè si bé durant un

temps, després d'això, es va mantenir en un discret segon terme polític, el 1924 reapareixeria amb tota la força convertint-se en l'alcalde badaloní de la Dictadura—.

Al març de 1923, després d'una inspecció al Consistori encarregada pel Govern Civil de la província, que va observar diverses anomalies, va ser suspès l'Ajuntament de Joaquim Pujol i va tornar a l'alcaldia Jaume Martí i Cabot, que ho havia deixat el 1918. Però només hi va estar 6 mesos escassos perquè el cop d'estat de Primo de Rivera que es va produir el 13 de setembre d'aquell any va comportar la destitució del nostre Ajuntament i de tots els altres. Començava una etapa ben diferent en el govern de la ciutat.

Consistori presidit per Joaquim Pujol i Oliveras, que governà la ciutat del gener de 1919 al març de 1923. Fotografia: J.M. Cuyàs (M.d.B.).

Bibliografia

OBRES GENERALS

Història de Catalunya. Volums 5 i 6. Salvat Editores, S.A. Barcelona, 1978.

TERMES, Josep: *De la revolució de setembre a la fi de la guerra civil. 1868-1939*. Volum VI de la *Història de Catalunya* dirigida per Pierre Vilar. Barcelona, Edicions 62, 1987.

OBRES LOCALS

ABRAS I POU, Margarida: «Jaume Passarell». *Carrer dels Arbres. Revista Anuari*, núm. 1. Museu de Badalona, desembre 1990.

CARRERAS, Montserrat: *La industrialització a Badalona*. Badalona, Museu de Badalona, 1989 (Dossier didàctic).

CASALS i CORTÈS, Núria: «La introducció del Cinema a la nostra ciutat». *Carrer dels Arbres*, núm. 11. Museu de Badalona, maig 1980.

CASALS i CORTÈS, Núria: «Eduard Flò i Guitart». *Carrer del Arbres*, núm. 15. Museu de Badalona, novembre 1980.

CASALS i CORTÈS, Núria: «El cartellisme i l'Anís del Mono». *Carrer dels Arbres*, núm. 18. Museu de Badalona, febrer 1981.

CASALS i CORTÈS, Núria: «En el centenari del naixement del pintor Eduard Flò». *Carrer dels Arbres*, núm. 22. Museu de Badalona, febrer 1982.

CASALS i CORTÈS, Núria: *Eduard Flò*. Monografies Badalonines, núm. 4. Museu de Badalona, 1982.

CASALS i CORTÈS, Núria i PADRÓ i WERNER, Jordi: *Història Gràfica de Badalona. 1880-1939*. (Volum I). Col. Mascaró de Proa, núm. 3. Ajuntament de Badalona, 1987.

CASCALES, J.; PINEDA, J.J.; ESTOPIÑA, J.L.; ABELLAN, J.: «El comerç de cabotatge a Badalona (1863-1887)». *Carrer del Arbres. Revista Anuari*, núm. 1. Museu de Badalona, desembre, 1990.

CUYÀS i TOLOSA, Josep M^a: *Història de Badalona*. Volum. VII. Badalona, Artes Gráficas Durán, 1982.

CUYÀS i TOLOSA, Josep M^a: «En Llorenç Brunet». *Carrer dels Arbres*, núm. 18. Museu de Badalona, febrer 1981.

DUNYÓ i CLARÀ, Jacint: «El cooperativisme i el llegat de Roca i Pi». *Carrer dels Arbres*, núm.7. Museu de Badalona, gener 1980.

DUNYÓ i CLARÀ, Jacint: «El naufragi del 1911». *Carrer dels Arbres*, núm. 20. Museu de Badalona, abril 1981.

EQUIP ZALLEGUI: «Progrés, virtut i amor: 125 anys de la Societat Coral La Badalonense». *Terra i Ànima, Butlletí d'Amics de Badalona*, núm. 2. Juny-desembre 1979.

GRAÑA i ZAPATA, Isabel: «Gent Nova: Badalona dins la cultura catalana contemporània». *Carrer dels Arbres. Revista Anuari*, núm. 1. Museu de Badalona, desembre, 1990.

GARCIA PONS, Enrique: *Historia de la prensa badalonense. 1868-1939*. Badalona: Ajuntament de Badalona (1970, dècada).

MANENT i PESAS, Joan: *Records d'un sindicalista llibertari català. (1916-1943)*. Col. Frontera Oberta, núm. 22. Edicions Catalanes de París, 1976.

MONÉS i PUJOL-BUSQUETS, Jordi: «L'ensenyament a Badalona a finals del segle XIX». *Carrer dels Arbres*, núm. 4. Museu de Badalona, setembre-octubre 1979.

PADRÓ i WERNER, Jordi: «Els badalonins i la revolta de juliol de 1909». *Carrer dels Arbres*, núm. 3. Museu de Badalona, juliol-agost 1979.

PADRÓ i WERNER, Jordi: «Les societats corals del vuit-cents: entre la lluita i l'esbarjo popular». *Carrer dels Arbres*, núm. 19. Museu de Badalona, març 1981.

PADRÓS, Pepita-MONÉS, Jordi-SAGUÉS, Ramon: *Resum d'Història de Badalona*. Quaderns de Cultura Popular, núm. 4. Ajuntament de Badalona, 1984.

ROTGER, Cristina i SAGUÉS, Ramon: «Els començaments de la indústria a Badalona». *Carrer dels Arbres*, núm. 12. Museu de Badalona, febrer 1980.

ROTGER, Cristina i SAGUÉS, Ramon: «El comerç de cabotatge a Badalona (1863-1891)». *Carrer dels Arbres*, núm. 12. Museu de Badalona, juny 1980.

SAGUÉS i BAIXERAS, Ramon: *El moviment obrer a Badalona i Els inicis de la classe obrera a Badalona (1840-1931)*. Quaderns de Cultura Popular, núm. 2. Ajuntament de Badalona, 1983.

SERRAT BRUGUERA, Poncio: *Miscelànea*. Badalona, 1903.

SOLÉ, Pepa: «Joan Amigó i l'arquitectura modernista a Badalona». *Carrer dels Arbres. Revista Anuari*, núm. 1. Museu de Badalona, desembre 1990.

SOLER i AMIGÓ, Joan: «Pau Rodon i Amigó». *Carrer dels Arbres*, núm. 1. Museu de Badalona, maig 1979.

SOLER i PEREJOAN, Gaietà: *Badalona. Monografia Històric-Arqueològica*. Barcelona, Impremta de Fidel Giró, 1890.

VILLARROYA i FONT, Joan: «1900. els carlins a l'assalt de Badalona». *Carrer dels Arbres. Revista Anuari*, núm. 1. Museu de Badalona, desembre 1990.

PREMSA LOCAL:

Arxiu Històric Ciutat de Badalona. Museu de Badalona.

Biblioteca de la Caixa de Pensions per a la Vellesa i d'Estalvis de Badalona.